

retos kalbos

Turkų kalba Lietuvoje dar egzotiška

Natela STATKIENĖ
Orientalistikos centras

Turkiškai kalba apie 80 mln. žmonių, bet Lietuvoje tai vis dar retai išgirstama ir egzotiška kalba. Vilniaus universiteto Orientalistikos centre įkurtoje Rytų kalbų mokykloje galima susipažinti su turtinga Turkijos istorija bei kultūra ir išmokti jos kalbą. Tokia galimybė suteikiama ne tik studentams, bet ir visiems, kam turkų kalbos žinių reikia užsiimant komercine veikla, keliaujant ar pramogaujant.

Iš pradžių turkų kalbos sąskambiai atrodo labai keistai, o žodžius sunku atsiminti, bet vėliau visi garsai tampa įprasti. Šios kalbos išmokusieji pripažįsta, kad ji labai nesudėtinga.

Nuotraukos iš autorės ir OC archyvo

Turkų kalbos raida

Turkų kalba priklauso Uralo–Altajaus kalbų šeimai, į kurią įeina suomių, vengrų, estų (Uralo) kalbos ir tiurkų, mongolų, korėjiečių, japonų (Altajaus) kalbos. Pagal ypatumus ji artima kitoms dabartinėms tiurkų kalboms: azerbaidžaniečių, gagauzų, turkmėnų, totorių.

Istoriškai susiklostė taip, kad turkai paplito didelėje geografinėje teritorijoje, atsinešdami kartu ir savo kalbą. Turkiškai šnekantys žmonės gyveno žemėse, kurios driekėsi nuo šiandieninės Mongolijos iki Juodosios jūros pakrantės, Balkanų, Rytų Europos, Irako ir šiaurinės Afrikos dalies.

Šiuo metu türkų kalba yra Turkijos ir Šiaurės Kipro valstybinė kalba. Ją taip pat galima išgirsti Albanijoje, Ira-

sininkija. Tokią pat kaip senoji türkų abėcėlę naudojo arabai ir persai, ji buvo priimta tik dėl religinių sumetimų, nors visiškai netiko türkų kalbai.

1928 metų lapkričio mėnesį naujoji abėcėlė buvo pagaliau įteisinta. Arabiška grafika buvo pakeista 29 lotyniškomis raidėmis ir nuo to laiko žodis buvo skaitomas taip pat kaip ir rašomas. Galima palyginti, kaip žodžiai buvo rašomi iki abėcėles reformos ir po jos:

تۈركۈيۈت – Türkiye

اراقنآ – Ankara

Vienas pagrindinių politinių rašmenų pakeitimo motyvų buvo išlaisvinti Turkiją iš konservatyvių tradicijų, palengvinti bendravimą bei visuomenines programas ir įžengti į Vakarų pasaulį.

ke, Bulgarijoje, Graikijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Austrijoje ir kitose ES valstybėse. Pasaulyje tiurkų kalbomis kalba apie 200 mln. žmonių.

Turkų kalba yra labai sena: tyrimai rodo, kad jos amžius – 5500–8500 metų. Išskiriami keli jos raidos etapai. Naujojo etapo pradžia galime laikyti 1923 metus, kai Turkijoje vyko labai svarbūs politiniai ir socialiniai pokyčiai: baigėsi Osmanų imperijos klestėjimas ir buvo įkurta Turkijos Respublika, priimta pasaulietiška konstitucija, Prezidentu išrinktas garsusis Atatiurkas.

Vienas reikšmingiausių įvykių buvo türkų kalbos abėcėlės pakeitimas lotyniškąja. Tai laikoma politinių permainų padariniu. Tuo metu buvo nuspręsta ir gryninti kalbą, tai irgi prisidėjo prie naujojo periodo formavimosi. Rašto supaprastinimas buvo svarstomas ir anksčiau, bet tam labiausiai priešinosi dva-

Atatiurko kalbos reforma lėmė kitą pakeitimą, kurio esmė buvo persiškų ir arabiškų žodžių eliminavimas iš turkų kalbos. Nuo islamo įvedimo viskas, kas susiję su religija, mokslu ir teise, negalėjo būti vadinama kitaip nei arabiškais terminais; literatūros ir meno (ypač architektūros, muzikos ir poezijos) terminai turėjo arabų-persų pagrindą. Arabų ir persų žodžių skolinimosi procesas tęsėsi labai ilgai. Dažnai žodžius skolintasi net ir tada, kai egzistavo juos atitinkantys turkiški. Arabų ir persų kalbos buvo laikomos rafinuotesnėmis, o jų autoritetas buvo neįtikėtinais didelis. Atnaujinus turkų kalbos žodyną, įvedus naujus žodžius, sukurtus pagal anksčiau pateiktus modelius, grynų arabiškų skolinių geroi sumažėjo, bet jų skaičius vis dar lieka didžiulis. Dauguma dabartinių arabizmų prarado savo „išskirtinumą“ ir yra vartojami kartu su turkiškais sinonimais.

Turkų kalba yra agliutinacinio tipo, jai būdinga balsių harmonija (balsiai žodyje turi derėti tarpusavyje) ir gramatinės giminės kategorijos nebuvimas. Agliutinacija – tai vienareikšmių priesagų dėliojimas prie žodžių šaknų. Morfologiniu požiūriu žodį galime suskirstyti į šaknį ir priesagą. Priesagos niekada nesusilieja nei su šaknimi, nei viena su kita, yra konkretizuojamos tik atskirame žodyje ir priklauso tik vienai kategorijai (skaičiaus, asmens, laiko, linksnio ir t. t).

Pavyzdžiui,
kitap – lar – im – da
knyga + daugiskaitos priesaga + priklausomybės forma (mano) + vietininko priesaga = mano knygose

Turkų kalbos studijos Vilniaus universitete

Padedant Turkijos ambasadai Lietuvoje, 1997 metais Vilniaus universitete atidarytas turkų kalbos kabinetas, kuriame esanti audiovizualinė aparatūra ir iš Turkijos atsiųsta gausi mokomosios literatūros kolekcija padeda studentams mokytis šios kalbos. Bibliotekoje gausu

turkų kalbos gramatikos ir literatūros vadovėlių, taip pat leidinių apie Turkijos istoriją ir kultūrą (mena, literatūrą, kalbą, muziką ir pan.). Spaudinių galima rasti turkų, lietuvių, anglų, vokiečių ir rusų kalbomis.

Studentai mokomi pagal šias programas:

- Lietuvių filologija ir užsienio (turkų) kalba
- Lyginamosios Azijos studijos (turkologija)
- Turkų kaip antroji užsienio kalba – kitų specialybių studentams
- Turkų kalba kaip laisvasis dalykas
- Vakariniai turkų kalbos kursai (įvairių lygių)

Daugiausia dėmesio skiriama šiuolaikinės turkų kalbos mokymuisi, be to, studentai turi galimybę išklausti tokių kursų kaip „Turkijos kultūra ir istorija“, „Turkologijos įvadas“, „Turkų literatūra“, „Islamo įvadas“, „Meninis vertimas“.

Universitete dirba vietos ir iš Turkijos atvykę lektoriai

Orientalistikos centre turkų kalba dėstoma nuo 2001 metų. Iš pradžių tai

buvo antroji Rytų kalba arabistikos ir iranistikos specialybių studentams, o nuo 2008-ųjų ji studijuojama pagal lyginamųjų Azijos studijų bakalauro pakopos programą.

Visi pažangūs studentai gauna stipendijas vasaros kalbos kursams Turkijoje, kuriuos rengia Turkijos švietimo ministerija (Turkų kalbos mokymo centre TÖMER) ir TIKA (Turkijos bendradarbiavimo ir plėtros agentūra). Vasaros kursai vyksta Stambule, Ankaroje, Izmiire ir Antalijoje.

Orientalistikos centras yra pasirašęs bendradarbiavimo sutartis su Turkijos ir kitų šalių universitetais, todėl studentai turi galimybę pagal mainų programas išvažiuoti semestru arba metams į įvairius miestus studijuoti kalbos ir kitų juos dominančių dalykų.

Sėkmingai baigusieji bakalauro studijas gali pretenduoti į 4 arba 8 mėnesių apmokamas stažuotes prestižinėse Turkijos aukštosiose mokyklose.

Po studijų absolventai gali panaudoti įgytas žinias dirbdami švietimo, kultūros, valstybės valdymo srityse, bendrose Lietuvos ir Turkijos įmonėse, versdami raštu, žodžiu, padėdami susikalbėti ir geriau suprasti ne tik kalbą, bet ir kultūrą, tautos mentalitetą.

Vilniaus universiteto studentai turi puikias sąlygas studijuoti turkų kalbą

Mažai žinomi faktai apie Turkiją

Ar žinote, kad...

- Stambulas yra vienintelis miestas pasaulyje, esantis dviejuose žemynuose – Europoje ir Azijoje. Per savo 25 tūkst. metų istoriją jis buvo Romos, Bizantijos ir Osmanų imperijų sostinė.
- Du iš septynių didžiųjų pasaulio stebuklų stovėjo Turkijoje: Artemidės šventykla Efese ir Halikarnaso mauzoliejus Bodrume.
- Nemažai mokslininkų ir Biblijos tyrinėtojų yra įsitikinę, kad Nojaus laivas užplaukė ant Ararato kalno Turkijos rytuose (dab. Ağrı kalnas).
- Homeras gimė Izmiire, o žymusis Trojos karas, kurį jis apdainavo „Iliadoje“, vyko vakarinėje Turkijos dalyje, kur dabar stovi medinė Trojos arklio statula.
- Visos Naujajame Testamente, Apsireiškime Jonui, minimos septynios bažnyčios yra Anatolijoje: Efese, Smirnoje, Pergame, Tiatioje, Sardijoje, Filadelfijoje ir Laodicėjoje.
- Anatolijoje gimė daug istorinių asmenybių, tarp jų ir galingasis Pirėnų karalius Midas, pirmasis pasaulyje istorikas Herodotas ir apaštalas šv. Paulius.

● Šv. Nikolajus, dabar vadinamas Kalėdų seneliu, gimė Pataroje ir dirbo Myros (Demrės) vyskupu Turkijos Viduržemio jūros pakrantėje. Manoma, kad Nikolajus mirė Myroje gruodžio 6 dieną, sulaukęs 65 metų. Myros kaime stovi ir žymioji Šv. Nikolajaus bažnyčia. Tikima, kad joje esančiame sarkofage – tikrasis šv. Nikolajaus kapas.

● Už mažiau nei poros kilometrų nuo Efeso (Selčiuko), miške ant kalno, stovi Mergelės Marijos namas. Šiame kukliame akmeniniame name Mergelė Marija praleido savo paskutines dienas. Manoma, kad šv. Jonas su ja atvyko čia po Kristaus nukryžiuavimo. 1976 metais Vatikanas paskelbė Mergelės Marijos namą šventa vieta.

● Seniausia žinoma žmonių gyvenvietė (datuojama 7 tūkst. m. pr. Kr.) yra Turkijoje, Čatalhojuko (Çatalhöyük) teritorijoje.

● Turkai supažindino Europą su kava.

● Turkai į Europą atvežė tulpes. Į Olandiją tulpes iš Turkijos atvežė Ogjeras Chiselinas de Busbekas, taip pradėdamas šių gėlių madą Olandijoje ir Anglijoje. O. Ch. de Busbekas buvo Karolio V ambasadorius Osmanų imperatoriaus Suleimano Puikiojo rūmuose 1554 metais.

● Graikų filosofas cinikas Diogenas gimė Sinope, Juodosios jūros pakrantėje Turkijoje.

● Anot Senojo Testamento, Abraomas gimė pietryčių Turkijos mieste Šanlıurfoje (Urfoje). Anksčiau šis miestas vadintas Ur. Manoma, kad Abraomas gimė urve, kuris yra tapęs piligrimų lankoma vieta. Dabar netoli jo stovi Halilo Rahmano mečetė.

● Antakija, kadaise vadinta „Rytų karaliene“ ir garsėjusi kaip trečias didžiausias Romos imperijos miestas, buvo labai svarbi plintant krikščionybei. Iš čia šv. Paulius pradėjo savo tris misionieriškas keliones ir būtent Antakijoje Jėzaus sekėjai pirmąkart pavadinti krikščionimis.

Manoma, kad oloje, dabar žinomoje kaip Šv. Pauliaus grotta arba Šv. Pauliaus bažnyčia (pirmoji žmogaus įsteigta bažnyčia), apaštalas Petras sakė pamokslus, gyvendamas Antakijoje. 1963 metais pontifikatas paskelbė šią vietą piligrimine, taip pat pripažino ją pirmąją katedra pasaulyje.

● Ezopas, visame pasaulyje žinomas dėl savo pasakėčių ir didaktinių alegorijų, gimė Anatolijoje.

● Vienas didžiausių ir geriausiai išsilaukusių antikinių teatrų yra pietinėje Turkijos dalyje – Aspendose. Teatre, kuriame įrengta 15 tūkst. sėdimų vietų, kasmet rengiami tarptautiniai muzikos festivaliai.

● 1492 metais sultonas Bejazidas II, sužinojęs apie žydų ištremimą, pasiuntė Osmanų laivyną, kad šis juos saugiai atgabentų į Osmanų žemes. Kaip ir per Spalio revoliuciją, Antrojo pasaulinio karo metu Turkijos sieną kirto ir joje apsisusto daugybė pabėgėlių.

● Žodis „turkis“ kilęs nuo žodžio „turkas“. Brangakmenis taip pavadintas dėl jo spalvos, primenančios pietrytinę Turkijos pakrantę skalaujančios Viduržemio jūros mėlį.

